

Шаповалова Ольга Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку*

НАПрН України

ORCID 0000-0002-8813-3849

КОНТРОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАЙНЯТОСТІ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Стаття присвячена актуалізації формуванню нового типу контролю у забезпеченні зайнятості ветеранів війни задля мінімізації соціальних ризиків під час реалізації механізму їх адаптації до цивільного життя. Розвинуто науковий підхід щодо обґрунтування четвертого класифікаційного ряду адаптації ветеранів війни через зайнятість/самозайнятість, започаткованого вченою В.П.Кохан. Саме спираючись на усі чотири класифікаційні ряди адаптації й розглядалися можливості функціоналу контролю держави у забезпеченні зайнятості ветеранів війни у відповідних сферах.

Ключові слова: контроль, забезпечення зайнятості ветеранів війни, систематизація професійної адаптації ветеранів, класифікаційні ряди.

Shapovalova Olga

*2nd PhD in Law, Professor, Leading Resaercher of the Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS
of Ukraine*

ORCID 0000-0002-8813-3849

CONTROL IN ENSURING EMPLOYMENT FOR WAR VETERANS

This article is dedicated to the formation of a new type of control in ensuring the employment of war veterans to minimize social risks during the implementation of mechanisms for their adaptation to civilian life. The scientific approach to substantiating the fourth classification series of war veterans' adaptation through employment/self-employment, initiated by the scholar V.P. Kokhan, has been developed. It is based on all four classification series of adaptation that the possibilities of state control functions in ensuring the employment of war veterans in relevant sectors were considered.

Keywords: control, ensuring employment for war veterans, systematization of professional adaptation of veterans, classification series.

У вивченні проблем забезпечення зайнятості ветеранів війни науковці напрацьовують підходи до систематизації видів професійної адаптації ветеранів війни і послуг, запропонованих державою у цій сфері. Так, В.П. Кохан обґрунтувала наступні класифікаційні ряди адаптації: (1) традиційне працевлаштування у формі найманої праці згідно із Кодексом законів про працю України; (2) працевлаштування на умовах нестандартної зайнятості; (3) започаткування і розвиток ветеранського підприємництва [1, с.179-185]. Інші форми самозайнятості, а також освітні послуги, запропоновані державою задля підвищення шансів зайнятості зазначеної категорії могли б скласти ще один (четвертий) класифікаційний ряд адаптації через зайнятість. Саме спираючись на усі чотири класифікаційні ряди адаптації й доцільно розглянути можливості функціоналу контролю у забезпеченні зайнятості ветеранів війни у відповідних сферах.

Актуалізація цієї теми відбувається внаслідок того, що наша країна розпочала вдосконалювати наявну та створювати нову правову базу для забезпечення адаптації ветеранів війни до цивільного життя.

У зв'язку з цим слід звернути увагу на деякі акценти щодо прояву функцій контролю та самоконтролю підприємства при традиційному працевлаштуванні у формі найманої праці; працевлаштуванні на умовах нестандартної зайнятості; при започаткуванні ветеранського підприємництва; при інших формах самозайнятості, а також при наданні освітніх послуг, запропонованих державою та іншими суб'єктами задля підвищення шансів зайнятості ветеранів війни.

При традиційному працевлаштуванні у формі найманої праці функції контролю спрямовані на попередження порушень та проявів негідності приписам Кодексу законів про працю України, в який внесено низку відповідних змін [2]. Об'єктом уваги відповідних органів тут мають стати приписи про колективно-трудові відносини з проєкцією на наявність в колективі працівників

із статусом ветерана війни та можливі особливості індивідуально-трудоких відносин із ними, запропоновані трудовим колективом, а не лише законодавцем.

Також слід приділяти належну увагу нормам Закону «Про правовий режим воєнного стану» та спеціального Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», якими передбачено, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження деяких конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тут стає ціллю контролю засторога від волюнтаристських діянь. Дана засторога, поміж інших причин, обумовлена ще й відсутністю досвіду тлумачення вимог і обмежень, обумовлених військовою агресією та її наслідками, а також – практики охорони та збереження трудових прав за таких умов.

Інші права на працевлаштування, навпаки, з об'єктивних причин і стан їх реалізації погіршується. Наприклад, у зв'язку релокацією за кордони України та/або ліквідацією підприємства або бізнесу, зруйнування агресором інфраструктури та ін. Відомо, що відповідно до ст. 119 Кодексу законів про працю України за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення, зберігаються місце роботи, посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову [2, ст.119]. Але й тут потрібно контролювати та попереджати ще й волюнтаристські прояви діянь роботодавця та представників кадрових служб.

Зміст функції контролю при працевлаштуванні на умовах нестандартної зайнятості обумовлений декількома факторами. Фактор перший: необхідністю виокремлення нових форм організації праці (у порівнянні із зайнятістю

стандартною) за ознаками гнучкості, застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій, збільшення питомої ваги творчої, інтелектуальної праці тощо.

Саме за цими ознаками експерти об'єднали всі її прояви в єдиний термін «нестандартна зайнятість». У літературі вона також іменується нетиповою, нетрадиційною зайнятістю, або нетиповою трудовою діяльністю [3, с.132]. Фактор другий був спричинений підвищенням попиту на стандартну зайнятість спочатку внаслідок пандемії ковіду, а зараз – поверненням значної частини ветеранів війни з фронту з інвалідністю. Але при цьому оглядове досєє щодо зайнятості ветеранів війни в Україні, що було підготовлено Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал, орієнтує державу та суспільство на поточні, в тому числі, правові проблеми забезпечення економічної активності ветеранів у процесі їх адаптації до цивільного життя. Також повернення економічної активності особам працездатного віку є запорукою задоволення потреб держави і бізнесу у трудових ресурсах. Тому тут виникає необхідність контролю за опануванням роботодавцями, підприємцями навичок створення гібридних робочих місць та організації праці в режимі нестандартної зайнятості.

Стриманість бізнесу щодо найму ветеранів з інвалідністю внаслідок війни в Україні обумовлена нерідко викривленими соціальними уявленнями та стереотипами серед роботодавців щодо найму таких осіб. Також стримує багатьох невідповідність умов їх інфраструктури та високі витрати на адаптацію робочих місць.

Дослідники ще вбачають стримуючим фактором економічні витрати (деякі підприємства можуть уникати найму осіб з інвалідністю через переконання у збільшенні їхніх витрат на оплату праці, медичне страхування та інші додаткові витрати); відсутність свідомості та підтримки (відсутність достатньої інформації про переваги найму людей з інвалідністю або про наявність програм, стимулів для найму). Зазначені факти підтверджуються соціологічним опитуванням, здійсненим у вересні – жовтні 2023 року серед

ветеранів. Так, понад 80 % респондентів передбачають ймовірність відсутності роботи, майже 90 % – відсутність інклюзивного простору й адаптованого робочого місця для осіб з інвалідністю [4]

Один з виходів вбачається у залученні державної соціальної підтримки щодо розвитку ветеранського підприємництва. Із 2022 року запроваджено програму «Робота на порталі Дія». Зазначена програма дає можливість отримати безповоротний грант від держави на започаткування або розвиток вже діючого бізнесу. Обов'язковою умовою отримання грантових коштів є створення нових робочих місць. За програмою «Власна справа» учасник, чий бізнес-проект отримав схвалення, може отримати від 50 до 250 тисяч гривень. У 2023 році програму розширено шляхом додавання трьох нових напрямів для ветеранів, членів їхніх родин, а також для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Програма передбачає надання грантів на суми, які не можуть перевищувати 250 тисяч гривень, 500 тисяч гривень та 1 мільйон гривень: до 250 тисяч гривень – може отримати учасник бойових дій та / або особа з інвалідністю внаслідок війни на власний бізнес за умови створення щонайменше одного робочого місця; до 500 тисяч гривень – може отримати дружина або чоловік учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни за умови створення щонайменше двох робочих місць (70 % надає держава, 30 % – власні кошти отримувача); до 1 млн гривень – може отримати учасник бойових дій та / або особа з інвалідністю внаслідок війни, якщо така особа до цього вже не менш ніж три [5].

Функції зовнішнього контролю при започаткуванні і розвитку ветеранського підприємництва зведено не лише до контролю за здійсненням заходів підтримки ветеранського бізнесу. Виправдано підвищується значимість змішаного державного з недержавним контролем та самоконтролю. У березні 2024 року було надано висновок Комітету Верховної Ради про розгляд проекту Закону України від 13.11.2023 р., № 10258 «Про ветеранське підприємництво». Внаслідок його прийняття можна буде конкретизувати навантаження на функції контролю.

Частина перша статті 27 із змінами, внесеними в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» за № 2220-IX від 21.04.2022 передбачає, що для стимулювання самозайнятості населення, підприємницької ініціативи забезпечується надання безоплатних індивідуальних і групових консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності, надається фінансова допомога для організації підприємницької діяльності та ін. [6, ст.27].

Щодо інших форм самозайнятості, а також освітніх послуг, запропонованих державою задля підвищення шансів зайнятості зазначеної категорії (четвертого класифікаційного ряду адаптації через зайнятість) слід розглядати, перш за все, гіг-контракти. Аналіз поточного стану правового забезпечення реалізації права на самозайнятості ветеранів в Україні на основі гіг-контрактів показав, що залишається малодослідженою проблема двоїстої юридичної природи цього договору, оскільки він містить в собі і трудові ознаки, і цивільно-правові. Звідси й підхід до функцій контролю є дещо ускладненим, що вимагає спеціального подальшого вивчення комбінованого інноваційного організаційного підходу до цієї форми зайнятості/самозайнятості.

Освітні послуги, запропоновані державою задля підвищення шансів зайнятості ветеранів війни, відрізняються багатоманітністю та готовністю надати інклюзивну освіту за потреби.

Із жовтня 2023 року ветерани та люди з інвалідністю внаслідок війни можуть безкоштовно пройти професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації в центрах профтехосвіти Державної служби зайнятості. Нині в структурі служби повноцінно діють вісім таких центрів (Дніпропетровський, Полтавський, Харківський, Одеський, Львівський, Рівненський, Сумський та ІваноФранківський). Для вибору представлено 95 професій і 365 освітніх програм.

У 2023 році внесені зміни до Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці. Відтак для ветеранів, які бажають пройти перепідготовку за робітничими професіями або здобути наступний освітній рівень, з'явилася можливість безоплатно отримати ваучер на навчання.

Завдяки ваучеру можливе навчання за 124 професіями та спеціальностями. Вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання й не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, визначеного законом на момент [7].

Висновки. Наукова спільнота розуміється не необхідності популяризації теми формування заходів ефективного контролю у забезпеченні зайнятості ветеранів війни. Проблема аналізу правового забезпечення зайнятості ветеранів війни сьогодні має суттєві об'єктивні фактори актуалізації. По-перше, з причин необхідності отримання повного уявлення про контроль при створенні та реалізації механізму адаптації ветеранів війни до цивільного життя. По-друге, в умовах подолання негативних демографічних наслідків військової агресії та відновлення економіки країни сфера зайнятості перетворюється у середовище трудових ресурсів, де таким категоріям, як ветерани війни, надається можливість підвищення своїх шансів самозайнятості та зайнятості. Зокрема, внаслідок підтримки державою розвитку ветеранського підприємництва, надання освітніх послуг на пільгових умовах, перепідготовки за робітничими професіями та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кохан В.П. Працевлаштування ветеранів війни за результатами професійної адаптації: правові проблеми і виклики. Право та інновації. 2024. № 2 (46), с.179-185
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> 5
3. Соціально-трудові права і виклики цифровізації: монографія / кол. авт.; за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 348 с.

4. Яценко Л. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialnapolityka/problemy-pratsevashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyku-dlya-derzhavy>

5. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне дослідження. Червень – липень 2023 року. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevashtuvanii.pdf 3

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України № 2220-IX від 21.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text>

7. Нові бізнес-можливості для українських ветеранів: уряд розширює грантову програму Єробота. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/novi-biznes-mozhlyvosti>.

REFERENCES

1. Kokhan V.P. (2024). Employment of war veterans based on the results of professional adaptation: legal issues and challenges. *Pravo ta innovatsii*. 2024. № 2 (46), 179-185 [in Ukrainian].

2. Labour Code of Ukraine, No. 322-VIII (1971, December 10). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].

3. Simutina Ya.V., Shumylo M.M. (2023). Social and labor rights and challenges of digitalization. Kyiv: Nika-Centr [in Ukrainian].

4. Yatsenko L. Problems of Employment of War Veterans: Risks for the State and Society. Website of the National Institute for Strategic Studies. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialnapolityka/problemy-pratsevashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyku-dlya-derzhavy> [in Ukrainian].

5. Potreby ta pereshkody veteraniv pry pratsevashtuvanni. Sotsiolohichne doslidzhennia. Cherven – lypen 2023 roku. Retrieved from:

https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevlashtuvanii.pdf 3[in Ukrainian].

6. Law of Ukraine On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Functioning of Employment and Compulsory State Social Insurance for Unemployment during Martial Law, № 2220-IX (2022, April 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text> [in Ukrainian].

7. New business opportunities for Ukrainian veterans: the government expands the Yerobot grant program. Retrieved from: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/novi-biznes-mozhlyvosti> [in Ukrainian].